

Неки аспекти система за управљање кризама Северноатлантског савеза

УДК: 327.51 (1-15) : 355.43

Станислав Арсић, потпуковник у пензији

Аутор у чланку указује на војни аспект Северноатлантског савеза, јединог војно-политичког савеза у свету. У разматрању стратегијских концепата Савеза – од оснивања до садашњег времена, посебну пажњу је посветио новом стратегијском концепту из 1999. године.

Осим што наводи основне задатке Савеза везане за безбедност, аутор указује на принципе за очување мира, на интегрисану структуру НАТО-а, на систем за управљање кризама и на разлоге за управљање кризама којима се правда садашња улога Савеза, посебно његових војних снага.

У чланку су разматрани и начин финансирања и стандардизација и кодификација наоружања и војне опреме Савеза. Као додаток, дат је преглед скраћеница које се у Савезу најчешће користе.

Кључне речи: Северноатлантски савез, стратегијски концепт, финансирање, стандардизација, кодификација.

У периоду дужем од пола века Северноатлантски савез (НАТО) прешао је пут од одбрамбеног савеза земаља западне Европе, САД и Канаде до јединог војно-политичког савеза на планети. Стратегија НАТО, усвојена у априлу 1999, осим што садржи одговоре на изазове садашњице, путоказ је за управљање кризама у 21. веку.

Због радикално промењених војно-политичких услова у последњој деценији 20. века, државна заједница Србија и Црна Гора нашла се пред великим изазовом. Наиме, поставило се питање имплементације државне заједнице у Програм „Партнерство за мир“ и, касније, учлањења у Северноатлантски савез.

Стратегијски концепти Северноатлантског савеза

Од постанка – априла 1949. године, до сада, Северноатлантски савез је више пута мењао своје стратегијске концепте и прилагођавао их условима у свету. Прва усвојена стратегија НАТО-а – *Стратегијски концепт одбране северноатлантског региона (The Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Area)*, била је заснована на способности и спремности Савеза за одбрану Западне Европе, а односила се на извођења великих војних операција. Тај концепт је развијан у периоду од октобра 1949. до априла 1950. године.

Средином педесетих година 20. века тај концепт је замењен стратегијом „масовног повратног удара“ која се заснивала на детанту, односно одвраћању. Наиме, евентуалном противнику Савез је запретио немилосрдним повратним ударом свим расположивим средствима, укључујући постојећи, специфични, нуклеарни арсенал.

Стратегија „масовног повратног удара“ замењена је 1967. године новом, ревидираном, стратегијом „еластичног одговора“. Основу те стратегије чинила је спремност НАТО-а да на сваки покушај претње или агресије на једну или више чланица Савеза, или на Савез у целини, одговори еластичним и неочекиваним ударима. На основу те нове стратегије, команданти НАТО-а имали су мноштво војних могућности, укључујући тактичко и стратегијско нуклеарно оружје, које је потенцијалног противника требало да одврати од намераваног оружаног конфликта (напад).

Једна од основних карактеристика наведених стратегија била је њихова „строга поверљивост“. То је правдано потребом најстроже конспирације, јер је одбрана, према тадашњим схватањима, умногоме зависила од елемената изненађења и брзог реаговања на сваку опасност.

Садашњи стратегијски концепт НАТО-а усвојен је на самиту највиших представника савеза, који су се окупили у априлу 1999. у Вашингтону поводом педесетогодишњице Савеза. На новом стратегијском концепту експерти НАТО-а почели су да раде још 1991. године, две године након пада Берлинског зида. Главна идеја аутора тог концепта било је очување основног циља Савеза: гарантовање безбедности државама чланицама.

У разради новог стратегијског концепта пошло се од чињенице да је динамика политичких процеса у последњој деценији 20. века довела да радикалних промена – како политичких, тако и војних, па је дотадашњу стратегију требало побољшати да би се надградио систем безбедности у Европи као целини. Тако нови стратегијски концепт НАТО-а садржи неколико значајних новина: дотадашњи принцип конфронтације замењен је кооперацијом; концепт безбедности као искључиве одбране територија држава чланица Савеза замењен је концептом безбедности Европе као целине; документ који је био „строго поверљив“ постао је јаван, тако да се о њему може расправљати како у парламентима, тако и у најширој јавности.

Нови стратегијски документ НАТО-а рађен је у неколико фаза. У првој половини 1998. године одржано је више концептуалних расправа о тежишту тема које је требало да буду садржане у новој стратегији. Затим је, после 15 месеци писања документа, уследило његово усвајање на самиту шефова држава и влада одржаном 23. и 24. априла 1999. у Вашингтону.

На самиту је дошло до спора између САД и европских чланица Савеза. Наиме, САД настојале су да промене дефиницију „напада“ у чл. 5 споразума тако да се односи и на тероризам, саботаже и организовани криминал, чему су се супротставиле европске чланице Савеза. Оне су сматрале да задатак НАТО-а не би требало да буде борба против тероризма, тј. да борба против тероризма треба да остане у надлежности институција цивилног друштва – полиције, дипломатије и судства. Међутим, у чл. 6 предвиђена је могућност употребе снага НАТО-а изван граница савеза (*out of area*), што је у пракси први пут примењено у интервенцијама у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији. Компромис је нађен тако што је усвојен чл. 24, према којем: „За сваки оружани напад на територију било које државе чланице Савеза, са било које стране, примењиваће се чл. 5 и 6 Вашингтонског споразума“. Таква формулација у чл. 24 значила је аутоматско потпадање под чл. 5 и 6, односно Северноатлантски савез је добио и задатак антитерористичке борбе. Сходно томе, до сада је НАТО прилагодио своје војне структуре и за успешно обављање тих нових задатака.

Пет основних задатака везаних за безбедност

Нови стратегијски концепт НАТО-а има 65 чланова, у којима су детаљно разрађени намена и задаци Савеза везани за безбедносне изазове у 21. веку. Документ, у суштини, има четири основна дела:

- намена и задаци Савеза;
- стратегијске перспективе;
- прилаз безбедности у 21. веку;
- усмеравање војних снага Савеза.

Мисију чувања слободе и осигурања безбедности свим државама чланицама Савеза, развој демократије и људских слобода и успостављање правног поретка, као и обезбеђење трајног и праведног мира у Европи, НАТО треба да оствари обављањем пет основних задатака из домена безбедности. То су:

- безбедност (осигураће безбедност својим чланицама и допринесе стабилности у ширем евроатлантском региону);
- саветовање (према чл. 4 Вашингтонског споразума, НАТО и даље остаје главни трансатлантски форум за саветовање и усклађивање савезника у вези с проблематиком из домена безбедности);
- управљање кризама (зависно од случаја, на основу консензуса својих чланица, а према чл. 7 Вашингтонског споразума, НАТО треба да буде спреман да учествује у спречавању конфликта, као и за ангажовање у управљању кризама, укључујући и спровођење одређених војних операција);

– Партнерство (подржавањем партнерске сарадње и дијалога с другим државама у евроатлантском региону НАТО треба да допринеси транспарентности, међусобном поверењу и заједничком деловању у војним операцијама под својом командом.

Принципи за очување мира

Члан 24 новог стратегијског концепта односи се на опасност од терористичких напада, саботажа и организованог криминала, чија је бруталност посебно изражена у нападима на Светски трговински центар у САД, подметању бомби на шпанској железници и држању талаца у основној школи у Чеченији.

Механизми за очување мира обрађени су у трећем поглављу нове стратегије, а састоје се од седам принципа:

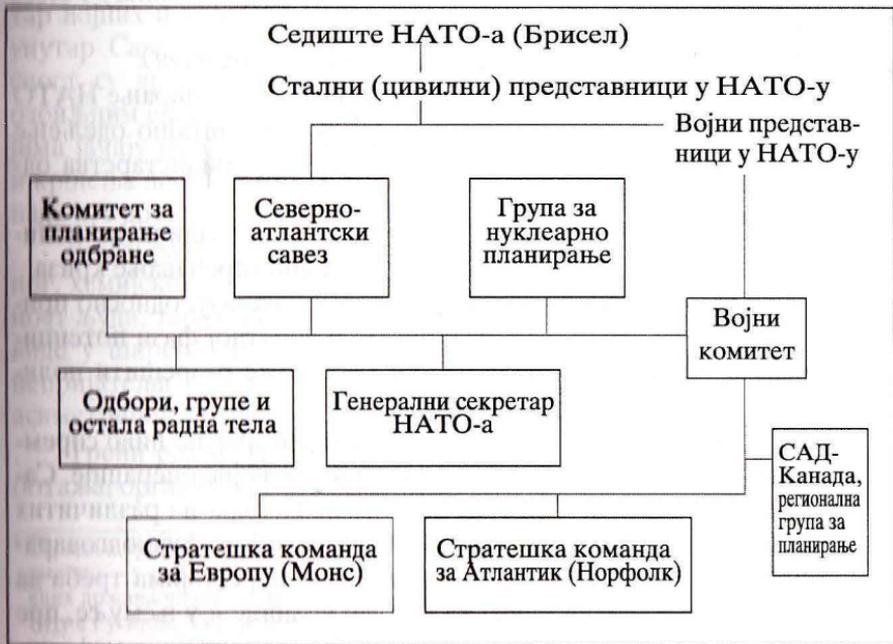
- трансатлантске повезаности,
- војних могућности савеза,
- безбедносног и одбрамбеног идентитета унутар НАТО-а,
- спречавања конфликта и управљања кризама,
- партнерске сарадње и дијалога,
- ширења НАТО-а,
- контроле промета оружја, наоружавања и разоружавања.

Основна идеја у вези с реализацијом наведених принципа, како је предвиђено чл. 10 Вашингтонског споразума, јесте у задржавању респективне војне моћи Савеза и његовом ширењу, као и у активної сарадњи у процесу контроле токова промета оружја, наоружавања и разоружања.

Аутори су у тај део нове стратегије унели две новине. Прва се односи на неопходност сарадње НАТО-а с партнерским државама, спречавање конфликта, управљање кризама и на спремност европских чланица Савеза да преузму већи део одговорности за безбедност и одбрану. Дакле, реч је о колективној европској безбедности, у којој равноправно учествују како државе чланице НАТО-а, тако и државе које су приступиле Програму „Партнерство за мир“. Друга новина се односи на војне снаге Савеза, које морају да буду прилагођене потребама војног споразумевања са савезницима у вези с осигурањем колективне безбедности Европе. Будући да те војне снаге могу да учествују и у операцијама које су предвиђене чл. 5. Вашингтонског споразума, њихова структура, опремљеност и обученост морају да се прилагоде новим задацима: спречавању конфликта, спровођењу мировних и хуманитарних операција итд., што претпоставља повећану мобилност, способност брзог реаговања и потпуну логистичку самосталност за интервенције на било којој тачки планете.

Интегрисана структура НАТО-а састоји се од цивилног (политички) и војног дела. Највиши цивилни орган је Северноатлантски савет (*North Atlantic Council*). У цивилном делу налазе се и следећи органи: Одбор за планирање одбране (*Defence Planning Committee*), Група за нуклеарно планирање (*Nuclear Planning Group*), Извршна радна група (*Executive Working Group*), Војно-политички координациони одбор за Партнерство за мир (*Political-Military Steering Committee on PIP*), Одбор за ваздушну одбрану (*Air Defence Committee*), Одбор НАТО-а за саветовање, командовање и контролу (*NATO Consultation, Command and Control Board*), Конференција начелника националних управа за наоружање (*Conference of National Armaments Directors*), Одбор НАТО-а за стандардизацију (*NATO Committee for Standardization*), Виши одбор за цивилно кризно планирање (*Senior Civil Emergency Planning Committee*) и Конференција логистичара НАТО-а на високом нивоу (*Senior NATO Logisticians Conference*). Свим наведеним органима председава генерални секретар НАТО-а или његов заменик.

Шема 1

Шематски приказ организације НАТО-а

Највиши војни орган је Војни одбор НАТО-а (*NATO Military Committee*), који чине начелници генералштабова свих држава чланица Савеза и цивилни представник Исланда. Улога тог одбора је двосмерна и саветодавна – за потребе Северноатлантског савеза, и координациона – за стратешке команданте за Европу (са седиштем у Монсу, Белгији) и за Атлантук (са седиштем у Норфолку, у САД).

Војне снаге НАТО-а дејствују према оперативним плановима који се претходно усаглашавају (принцип консензуса) и које одобрава највиши цивилни (политички) орган Савеза. Основни документ Оперативног система НАТО (*NATO's Operational Planning*) јесте приручник, с референтном ознаком *MS 133/3*, у којем су детаљно разрађени поступци планирања; процеси одобравања планова и активирања и упућивања војних снага у кризна подручја; процес извођења војних операција; процес ревизије, и поступци за завршетак војних операција.

Оперативно планирање НАТО-а само је мали део система НАТО-а за управљање кризама, који обухвата:

- предузимање превентивних мера и прикупљање обавештајних података (*Inventory of Preventive Measures*);

- каталог војних опција (*Catalogue of Potential Military Options in Crisis*);

- систем упозорења НАТО-а (*NATO Precautionary System*);

- војне снаге и систем оперативног планирања (*Military Forces and Operational Planning System*);

- правила деловања војних снага (*Rules of Engagement*).

Обавештајне податке неопходне за оперативно планирање НАТО прикупља из више различитих извора. То су: обавештајно одељење Међународног војног штаба НАТО-а, национална министарства одбране, јавни медији итд.

Превентивне мере, у суштини, чини мноштво различитих политичких, економских и војних мера за превентивно спречавање криза.

Каталог војних опција је реакција Савеза на кризу, односно приручник о свим могућим војним реакцијама у почетној фази потенцијалне кризе ширих размера која се још увек може разрешити политичким средствима.

Систем упозорења НАТО-а обезбеђује одговарајући ниво спремности целокупне структуре НАТО-а за извођење војне операције. Састоји се од три сегмента. Први сегмент чини 17 мера из различитих области деловања НАТО-а помоћу којих Савез обезбеђује одговарајући степен приправности. Други сегмент чине мере којима треба да се спречи сваки изненадни напад на државе чланице и у њему се, пре свега, разрађују дефанзивне војне мере. Трећи сегмент чине мере које омогућавају брз прелазак војних снага из стања приправности у стање активне употребе.

Систем оперативног планирања НАТО-а на нивоу је стратегијских команди НАТО-а и у њему активно учествују: Војни одбор, који разрађује концепт операција (*Concept of Operations*), и цивилни орган – Група за усклађивање политике (*Policy Coordination Group*). Заједнички документ се даје на увид и одобрење амбасадорима држава чланица. После добијања њихове сагласности, војни планери стратегијских команди НАТО-а разрађују оперативни план употребе војних снага (*Operational Plan – OPLAN*) који такође одобравају амбасадори. Њихова сагласност значи „зелено светло“ за стратегијске команде.¹

Три основна разлога за управљање кризама

Аутори нове стратегије НАТО-а сматрају да основу у управљању кризама у 21. веку чине три основна разлога, помоћу којих може да се оправда улога Савеза, посебно његових војних снага.

Први разлог се односи на стратегијско окружење Савеза. Осим описа окружења, аутори су навели оцене о његовој угрожености, опасностима и изазовима којима је изложено. У концепту се полази од чињенице да постоје опасности и изазови који би, осим што би угрозили безбедност Савеза, могли да изазову кризе широких размера. У тим кризама би могао да се употреби вишеструко непредвидив спектар војних и невојних мера, које садрже клице нестабилности, како унутар Савеза, тако и око евроатлантског простора. Посебна опасност су државе у интересној сфери НАТО-а које су суочене са озбиљним економским, социјалним и политичким проблемима и у којима јачају национална и верска спорења, територијални конфликти и кршења људских права, што доводи, с једне стране, до њиховог распада и, с друге стране, до великих миграција становништва.

Други разлог се односи на опасност од могућег ширења нуклеарног, хемијског и биолошког оружја, којим може да се угрози безбедност људи, територије и војне снаге Савеза. Посебну опасност аутори виде у ширењу информационе технологије, којом би потенцијални непријатељи могли да надокнаде војну супериорност Савеза, па би асиметричним нападима могли Савезу да нанесу озбиљне ударце.

Трећи разлог је све већа опасност од терористичких напада, саботажа, организованог криминала и свих других облика субверзивних

---

¹ Сарадња НАТО-а са осталим државама партнерима изван НАТО-а одвија се двомерно – у цивилном делу одређени органи НАТО-а доступни су представницима свих држава чланица Програма „Партнерство за мир“, а преко посебних веза сарађују с Русијом, Украјином и шест земаља Медитерана (Алжир, Египат, Мароко, Тунис, Јордан и Израел), док се војна сарадња одвија преко главног органа партнерства – Евроатлантског партнерског савета, који има свој партнерски војни одбор. Са Русијом и Украјином постоје посебни институционални облици сарадње – Стални заједнички одбор НАТО-а и Русије и Комисија НАТО-а и Украјине.

делатности које се, по правилу, не могу предвидети и, што је још значајније, које се тешко спречавају и остављају велике последице (посебно психолошке).

Буџет, наоружање и базе

Да би НАТО могао несметано да делује, тј. да спроводи своје активности и да одговори на све изазове, осим нове стратегије, значајно је следеће: систем финансирања; опремање оружаних снага; обука и извођење вежби; распоређивање војних ефектива; стандардизација и кодификација средстава итд.

Државе чланице су обавезне да за потребе Савеза издвајају одређена финансијска средства, која износе, у просеку, око 2,5 одсто бруто државног производа (БДП), односно 0,5 одсто националног војног буџета. Та средства улазе у заједнички буџет и намењена су за обезбеђење несметаног функционисања Савеза. По правилу, користе се за покривање трошкова међународног персонала (*International Staff*), међународног војног персонала (*International Military Staff*) и агенција Војног комитета (*Military Committee Agency*). У заједничком буџету нису евидентирана средства која свака држава чланица издваја за снабдевање својих снага, набавку и одржавање борбене технике итд.²

Заједнички буџет НАТО састоји се од цивилног, војног и инфраструктурног дела. Цивилни део буџета контролише Комитет за цивилни буџет. Чине га, првенствено, средства из министарстава спољних послова држава чланица и њиме се покривају трошкови персонала у седишту НАТО-а, трошкови везани за одобрене цивилне програме и активности, трошкови изградње, одржавања и функционисања објеката, трошкови сервисирања састанака, комисија и поткомисија НАТО-а, служби безбедности и научних и информacionих активности, као и оперативни и други трошкови.

Војни буџет НАТО-а спроводи и контролише Комитет за војни буџет, а чине га средства из министарстава одбране држава чланица. Намењен је за покривање оперативних трошкова и трошкова одржавања, укључујући и трошкове Војног комитета, војног особља, агенција, стратегијских команди за Европу и Атлантук, за комуникационе и информacione системе, службе обезбеђења и снабдевања, логистичке агенције и системе НАТО-а за рано упозорење на опасност из ваздушног простора *AFWCF* (*Airborne Early Warning and Control Force*). Из тог дела буџета финансирају се и снаге у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.

² Највећи део финансијских средстава у заједничком буџету НАТО-а дају САД – четвртину, затим Немачка, око 20 одсто, и Велика Британија, око 14 одсто. Остале државе чланице Савеза у буџет уносе средства која су пропорционална њиховој економској снази, а која се израчунавају према посебној формули, при чему се уважава начело о „способности плаћања“.

Из инфраструктурног, односно безбедносно-инвестиционог буџета *NSIP (NATO Security Investment Program)* покривају се трошкови снабдевања и подршке стратегијске команде НАТО-а и трошкови инфраструктуре (комуникациони и информациони системи, радари, аеродроми, нафтоводи, складишта, пристаништа, системи навигације, електроенергетски системи, железнице, путна мрежа итд.).

Трошење буџетских средстава контролишу Заједничка инспекција (*Joint Final Acceptance Inspection*), Међународни савет ревизора (*International Board of Directors*) и главни финансијски ревизор.

Опремање оружаних снага војном опремом и наоружањем један је од основних елемената одржавања високог нивоа борбене готовости и ефикасности одбране. Развијене државе НАТО-а изградиле су софистициране и ефикасне борбене системе који се лако и брзо могу прилагодити новим стратегијским концептима и највероватнијим сценаријима употребе оружаних снага.³

У опремању оружаних снага средствима и системима најзначајније мерило је степен интероперабилности, који је дефинисан као способност система (опреме или оружја) да прихвати ефекте и резултате других система ради ефикасног заједничког деловања. Минималним стандардима (*MNC'S Tasks for Interoperability*) треба да се обезбеде претпостављена могућност несметане логистичке подршке (резервни делови) и стварање базе података за постојећа средства.

За опремање оружаних снага неопходним средствима сада се у НАТО-у посебна пажња посвећује:

- већој хармонизацији дефинисања потреба;
- постизању боље оперативне интероперабилности;
- побољшању снабдевања и бољој координацији између држава чланица;
- уређењу односа у домену истраживања, развоја, технологије и војне индустрије.

Посебан значај у том сегменту има Конференција националних директора за наоружање, чији се основни задаци: остварење сарадње у систему кодификације система НАТО-а, развијање заједничких стандарда за материјална средства, инжењеринг и квалитет системских склопова и њихових делова, и усмеравање, хармонизација и увођење напредних принципа у праксу. У односу на партнере изван НАТО-а, Конференција има задатак да побољша сарадњу и дијалог у вези с питањима набавке опреме и наоружања, усклађивања стандарда материјалних средстава и повећања борбених могућности снага у операцијама Програма „Партнерство за мир“, под руководством Атлантског савеза.

³Највећа гаранција безбедности НАТО-а јесу стратегијске нуклеарне снаге САД, Велике Британије и Француске. У планирању употребе и распоређивању нуклеарних снага на територији појединих држава чланица учествују све државе чланице. Савез се обавезао да нуклеарно оружје не поставља на територијама новопримљених чланица.

Формирање војних база и размештај војних ефектива у НАТО-у засновани су на начелу добровољности, али су све чланице обавезне да испуне два основна услова: прво, да у случају кризе или рата дозволе приступ на своју територију савезничким снагама и да им пруже сву могућу подршку, и друго, да буду спремне да на захтев НАТО-а своје војне ефективе упуте у области обухваћене споразумом као део својих обавеза и допринос колективној одбрани савеза.

Стандардизација и кодификација средстава у Савезу

Стандардизација и кодификација средстава у НАТО-у јесте процес развоја и увођења концепата, доктрина и поступака ради достизања и одржања високог степена интероперабилности, међусобне заменивости и заједништва у области операција, технике и администрације; смањења трошкова и омогућавања рационалног и економичног пословања и, што је најважније, одржања највишег борбеног нивоа оружаних снага Савеза. То је утолико значајније што чланице Савеза развијају, производе, набављају и складиште милионе производа намењених оружаним снагама. Различити произвођачи за своје производе користе различите системе идентификације и различите каталожке бројеве, што у процесу занављања залиха, изузимања средстава и њихове дистрибуције корисницима, рационалног пословања и планирања ствара трошкове који често превазилазе набавне цене нових средстава.

Основни документ за стандардизацију у НАТО јесте *STANAG (Standardization Agreement)*, који се односи на заједничку војну опрему, муницију, залихе и оперативне, логистичке и административне поступке. Проблемом стандардизације у НАТО-у бави се више органа – *CNAD* (Конференција националних директора за наоружање), *MC* (Војни комитет), *NC3B* (Савет за командовање и контролу), *SNLC* (Конференција логистичара), *NSA* (Агенција за стандардизацију), *NSO* (Конференција за израду директива, координацију и политику стандарда) и *NCS* (Комитет за стандардизацију НАТО). *STANAG* није документ који обавезује државе чланице, али се тежи да се хармонизације у целом Савезу како би се олакшало планирање и коришћење материјалних средстава.

Систем кодификације у НАТО-у постоји дуже од 50 година и обезбеђује заједнички идентификациони систем означавања средстава.

Често га називају „заједничким језиком логистике НАТО“. Чине га два споразума о стандардизацији – *STANAG 3150*, којим је одређује јединствени систем класификације средстава, и *STANAG 3151*, који чини јединствени систем идентификације средстава. Основни разлог кодификације НАТО-а јесте постизање националне и међународне интероперабилности, избегавање непотребних трошкова као последице дуплирања залиха и економска ефикасност логистичке подршке.

За кодификациони систем НАТО-а задужена је посебна група – Национални директори за кодификацију, чији је основни задатак повећање ефикасности и могућности глобалних логистичких система и операција за све државе чланице Савеза. Тај систем треба да омогући: идентификацију средстава под јединственим класификационим бројем без обзира на произвођача; обезбеђење услова за складиштење, паковање и дистрибуцију средстава до крајњег корисника; вођење евиденције о залихама; регистрацију вишкова средстава и реализацију поступака за уништавање опасних и дотрајалих средстава. У бази података кодификационог система НАТО-а постоје подаци о произвођачима одређених средстава, тачни описи средстава и њихове карактеристике и подаци о ценама и условима продаје.

Кодификациони систем НАТО-а састоји се од 13 бројева. Првим и другим бројем означава се група средстава (на пример, електронске компоненте), трећим и четвртим бројем – класа средства, петим и шестим бројем – национални код, док се бројевима од седам до 13 означава место у дата бази података, и они се не односе на карактеристике средстава.

*
* *

Стратегија НАТО-а, која је усвојена 1999. године, садржи идеју о „новом партнерству“, заснованом на кооперацији и сарадњи на „истој равни“ са државама које нису чланице Савеза али су укључене у Програм „Партнерство за мир“, као и смернице војним снагама Савеза за деловање у 21. веку. У њој су садржани принципи за деловање и управљање кризама, али је вешто избегнуто да се назначе носиоци и подстрекачи криза, као и њихово решење. Наиме, јасно је да изазивачи криза настоје да их одржавају на нивоу латентне опасности како би лакше остваривали своје политичке интересе.

У новој стратегији НАТО-а позивају се све државе да активно учествују у антитерористичкој борби, да се залажу за спречавање ширења оружја за масовно уништавање и да доприносе ширењу демократије у свету. Коначно, у њој се потврђују САД као једина „хиперсила“ савременог света.

Литература:

1. *NATO Handbook*, NATO Office of information and Press, Brisel 2001.
2. Antony Cragg, „A new Strategic Concept for a new era“, „NATO review“, No. 2, 1999.
3. Judy Dempsey, „EU doubts grow over 'switch' in NATO rali“, „Financial Times“, 19. 09. 2001.
4. F. Stephen Larraber, „*NATO's Adaptation and Transformation*, Key Challenges RAND Testimony, Washington, April 1999.
5. *NATO's Operation Planning System MC 133/3* (приручник).
6. „НАТО 21. столетја“, „Ревизија Обрамба“, Љубљана, 2001 (специјално издање).

- ABM (Anti-Ballistic Missile)* – антибалистичка ракета
- ACCHAN (Allied Command Channel)* – Савезничка команда за Ламанш
- ACE (Allied Command Europe)* – Савезничка команда за Европу
- ACLANT (Allied Command Atlantic)* – Савезничка команда за Атлантук
- ACCS (Air Command and Control System)* – командовање и контрола ваздушног простора
- ACCSA (Allied Communications and Computer Security Agency)* – Агенција за савезничке комуникације и компјутерску сигурност
- ACCST (Air Command and Control Systems Agency)* – Агенција за системе командовања и контролу ваздушног простора
- ADP (Automated Data Processing)* – аутоматско дата процесирање
- AEW (Airborne Early Warning)* – рано упозорење из ваздушног простора
- AFCENT (Allied Forces Central Europe)* – савезничке снаге средње Европе
- AFNORTH (Allied Forces Northern Europe)* – савезничке снаге северне Европе
- AFSOUTH (Allied Forces Southern Europe)* – савезничке снаге јужне Европе
- AGARD (Advisory Group for Aerospace Research and Development)* – Саветодавна група за истраживање и развој ваздушног простора и космоса
- ALLA (Allied Long Lines Agency)* – Савезничка агенција за дуге линије
- AMF (ACE Mobile Force)* – мобилне снаге Савезничке команде за Европу
- ANCA (Allied Naval Communications Agency)* – Савезничка агенција за поморске комуникације
- AP (Allied Publications)* – савезничке публикације
- APAG (Atlantic Policy Advisory Group)* – Саветодавна група за атлантску политику
- ARFA (Allied Radio Frequency Group)* – Савезничка агенција за радио-фреквенције
- ASW (Anti-Submarine Warfare)* – противподморничко ратовање
- ATA (Atlantic Treaty Association)* – Савез Атлантског споразума
- ATCA (Allied Tactical Communications Agency)* – Савезничка агенција за тактичке комуникације
- AWACS (Airborne Warning and Control System)* – систем за рано упозорење
- BMEWS (Ballistic Missile Early Warning System)* – систем раног упозорења на опасност од балистичких ракета
- CAPS (Conventional Armaments Planning System)* – систем планирања конвенционалног наоружања

СЕРО (Central Europe Pipeline Office) – Биро за средњоевропски нафтовод
СЕОА (Central Europe Operating Agency) – Оперативна агенција за Средњу Европу
СМВ (Confidence Building Measure) – мера поверења
ССМС (Committee on the Challenges of Modern Society) – Одбор за изазове модерног друштва
СДЕ (Conference on Security and Conference Building Measures and Disarmament in Europe) – Конференција о безбедности и мерама за остваривање поверења и разоружања у Европи
СЕАС (Committee for European Airspace Coordination) – Одбор за европску координацију ваздушног простора
СЕНТАГ (Central Army Group, Central Europe) – Централна армијска група, Средња Европа
СЕП (Civil Emergency Planning) – планирање цивилне заштите
СЕПС (Central Europe Pipeline System) – средњоевропски нафтоводни систем
СФЕ (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe) – Споразум о конвенционалним снагама у Европи
ШАНКОМ (Channel Committee) – Комитет за канал Ламанш
СИНСЕАТЛАНТ (Commander-in-Chief Eastern Atlantic Area) – врховни командант за источни Атлантук
СИНСЕНТ (Commander-in-Chief Allied Forces Central Europe) – врховни командант Савезничких снага за Средњу Европу
СИНШАН (Commander-in-Chief Channel) – врховни командант за канал Ламанш и јужни део Северног мора
СИБЕРЛАНТ (Commander-in-Chief Iberian Atlantic Area) – врховни командант за иберијско-атлантско подручје
СИНСНОРТ (Commander-in-Chief Allied Forces Northern Europe) – врховни командант Савезничких снага за Северну Европу
СИНСНОУТ (Commander-in-Chief Allied Forces Southern Europe) – врховни командант Савезничких снага за јужну Европу
СИНКУАИР (Commander-in-Chief United Kingdom Air Forces) – врховни командант Ваздушних снага Уједињеног Краљевства
СИНСВЕТКАНД (Commander-in-Chief Western Atlantic Area) – врховни командант за подручје западног Атлантика
СИС (Commonwealth of Independent States) – заједница независних држава
СНАД (Conference of National Armaments Directors) – Конференција националних директора за наоружање
СОНМАРОПС (Concept of Maritime Operations) – концепт поморских операција
СОМАМФ(Л) (Commander ACE Mobile [Land] Forces) – командант мобилних копнених снага Савезничке команде за Европу

COMAIRSOUTH (Commander Allied Air Forces Southern Europe) – командант Савезничких ваздушних снага за Јужну Европу
COMBALTAP (Comander Allied Forces Baltic Approach) – командант Савезничких снага за Балтик
COMCENTAG (Commander Cenral Army Group) – командант Централне армије групације
COMFOUEATAF (Commander 4-th Allied Tactical Air Forces) – командант 4. групе Савезничких тактичких ваздухопловних снага
COMMAAFCE (Commander Allied Air Forces Central Europe) – командант Савезничких ваздухопловних снага за Средњу Европу
COMNAEFWF (Commander NATO Airborne Early Warning Force) – командант снага НАТО-а за рано упозорење
COMNAYSOUTH (Commander Allied Naval Forces Southerne Europe) – командант Савезничких поморских снага за Јужну Европу
COMNOM (Commander Allied Forces North Norway) – командант Савезничких снага за северну Норвешку
COMNORTHAG (Commander Northern Army Group) – командант Северне армијске групације
COMTWOATAF (Commander 2-nd Allied Tactcial Air Forces) – командант 2. тактичке групе Савезничких ваздухопловних снага
COMLANDSOUTH (Commander Allied Land Forces Southern Europe) – командант Савезничких копнених снага за Јужну Европу
COMLANDSOUTHEAST (Commander Allied Land Forces Southeastern Europe) – командант Савезничких копнених снага за Југоисточну Европу
COMSTRKFORSOUTH (Commander Naval Striking and Support Forces Southeastern Europe) – командант Поморских ударних снага за подршку у Југоисточној Европи
COMSONOR (Commander Allied Forces South Norway) – командант Савезничких снага за јужну Норвешку
CPX (Command Post Exercise) – командно место за вежбе
CSSM (Confidence ans Security Building Measure) – мере за остваривање поверења и безбедности
CSCE (Conference on Security and Cooperation in Europe) – Конференција о безбедности и сарадњи у Европи
CST (Conventional Stability Talks) – преговори о конвенционалној стабилности
CUSRPG (Canada – US Regional Planning Group) – Регионална група за планирање Канада – САД
DPC (Defence Planning Committee) – Одбор за планирање одбране
DRC (Defence Review Committee) – Одбор за преглед одбране
DCI (Defence Capabilities Initiative) – иницијатива за одбрамбене капацитете
DSACEUR (Deputy Supreme Allied Commander Europe) – заменик врховног савезничког команданта за Европу

ECM (Electronic Countermeasures) – електронске противмере
EMP (Electro-Magnetic Pulse) – електромагнетски импулс
ENTG (EURO/NATO Training Group) – Европска/НАТО група за обуку
ESA (European Space Agency) – Европска свемирска агенција
EUROGROUP (Acronym used for informal Group of NATO European Defence Ministers) – скраћеница која се употребљава за неформалну групу европских министара одбране НАТО-а
EUDAC (European Distribution and Accounting Agency) – Европска агенција за дистрибуцију и буџет
EW (Electronic Warfare) – електронско ратовање
EWG (Executive Working Group) – извршна радна група
GLCM (Ground Launched Cruise Missile) – копнена крстарећа ракета
HLTF (High Level Task Force) – посебне снаге за специјалне задатке
IEPG (Independent European Programme Group) – независна европска програмска група
IMS (International Military Staff) – међународни војни штаб
LCC (Logistics Coordination Center) – координациони центар за логистику
LTDP (Long-Time Defence Programme) – дугорочни програм одбране
MARAIMED (Maritime Air Forces Mediterranean) – Морнаричко-ваздухопловне снаге за Медитеран
MAS (Military Agency for Standardization) – Војна агенција за стандардизацију
MBFR (Mutual and Balanced Force Reductions) – обострано уравнотежено смањење моћи
MS (Military Committee) – војни комитет
MCM (Mine Countermeasures) – минске противмере
MTCIS (Military Telecommunications and Communications and Information Systems) – војни систем комуникација, телекомуникација и информација
MILREP (Military Representative [to the MS]) – војни представник (у војном одбору)
MNC (Major NATO Commander) – значајнији командант НАТО-а
MOU (Memorandum of Understanding) – меморандум о разумевању
NAA (North-Atlantic Assembly) – Северноатлантска скупштина
NAC (North-Atlantic Council) – Северноатлантски савет
NACC (North Atlantic Cooperative Council) – Северноатлантски савет за сарадњу
NACISA (NATO Communications and Information Systems Agency) – Агенција НАТО-а за системе комуникација и информације
NACMA (NATO Communications and Information Systems Agency) – Агенција НАТО-а за системе комуникација и информација
NADGE (NATO Air Defence Ground Environment Systems) – систем копнене одбране НАТО-а

NAEFW (NATO Airborne Early Warning Force) – снаге НАТО-а за рано упозорење на опасност из ваздушног простора

NAMFI (NATO Missile Firing Installation) – уређаји НАТО-а за лансирање ракета

NAMMA (NATO Multi-Role Combat Aircraft Development and Production Management Agency) – Управна агенција НАТО-а за развој и производњу вишенаменског борбеног авиона

NAMSA (NATO Maintenance and Supply Agency) – Агенција НАТО-а за снабдевање и одржавање

NAMPA (NATO Airborne Early Warning and Control Programme Management Agency) – Агенција НАТО-а за рано упозорење на ваздушну опасност и контролни програм

NAPR (NATO Armaments Planning Review) – плански преглед наоружања НАТО-а

NOVOCFORMED (Naval On-Call Force Mediterranean) – поморске снаге Медитерана на позив

NCCIS (NATO Command, Control and Information System) – систем НАТО-а за командовање, контролу и информисање

NEFMA (NATO European Fighter Aircraft Development, Production and Logistic Management Agency) – Агенција НАТО-а за развој, производњу и логистику европског ловачког авиона

NEWAC (NATO Electronic Warfare Advisory Committee) – Саветодавни комитет НАТО-а за електронско ратовање

NHMO (NATO Nawk Management Office) – Биро НАТО-а за вођене ракете противваздушне одбране

NHPLO (NATO NA WK Production and Logistics Organisation) – организација НАТО-а за производњу и логистику вођених ракета ПВО

NIAG (NATO Industrial Advisory Group) – Саветодавна индустријска група НАТО-а

NICS (NATO Integrated Communications System) – заједнички комуникациони систем НАТО-а

NMR (National Military Representative [to SHAPE]) – национални војни представници у Главном генералштабу Савезничких снага за Европу

NORTHAD (Northern Army Group, Central Europe) – Северна армијска група, Средња Европа

NPG (Nuclear Planning Group) – Група за нуклеарно планирање

NPLO (NATO Production and Logistic Organisation) – организација НАТО-а за производњу и логистику

PAPS (Phased Armaments Planning System) – систем планирања наоружавања по фазама

PERM REP (Permanent Representative [to the NAC]) – стални представник у Северноатлантском савезу

PNET (Peaceful Nuclear Explosion Treaty) – споразум о мирољубивим нуклеарним експлозијама

SAC (Strategic Air Command) – Команда стратегијских ваздухопловних снага

SACEUR (Allied Commander Europe) – главнокомандујући за Европу

SACLANT (Supreme Allied Commander Atlantic) – главнокомандујући за Атлант

SACLANTCEN (SACLANT Undersea Research Centre) – подморски истраживачки центар *SACLANT*

SATCOM (Satellite Communications) – сателитске комуникације

SCEP (Senior Civil Emergency Planning Committee) – виши комитет за планирање цивилне заштите

SCG (Special Consultative Group) – специјална консултативна група

SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers Europe) – Главни генералштаб Савезничких снага за Европу

STANAG (Standardization Agreement) – споразум о стандардизацији

STANAVFORMED (Standing Naval Force Medeterranean) – сталне поморске снаге за Медитеран

STANAVFORHAN (Standing Naval Force Channel) – сталне поморске снаге за канал Ламанш

STANAVFORLANT (Standing Naval Force Atlantic) – сталне поморске снаге за Атлант

STC (SHAPE Technical Centre) – Технички центар Главног генералштаба Савезничких снага за Европу

TCSHAPE (Technical Centre of Supreme Headquarters Allied Powers Europe) – Технички центар Главног штаба Савезничких снага у Европи

TNF (Theatre Nuclear Forces) – нуклеарне снаге за војиште

VCC (Verification Coordinating Committee) – координациони комитет за верификацију

WG (Working Group) – радна група